

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.4.3.7>

PROBLEMATYCZNE ZAGADNIENIA OKREŚLANIA FORM PRAWNYCH REALIZACJI FUNKCJI PAŃSTWA

Svitlana Kosharnovska

Wykładowca w Katedrze Dyscypliny Państwowej i Prawnej,

Prawa Międzynarodowego i Prawa Unii Europejskiej,

H.S. Narodowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Skovorody Charków (Charków, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-2351-4288

svetlana.In111@gmail.com

Adnotacja. Celem artykułu naukowego jest określenie poszczególnych problemów w określeniu pojęcia form prawnych realizacji funkcji społecznej państwa, ponieważ działalność taką wykonują poszczególne organy i urzędnicy upoważnieni do tego przez państwo i wyłącznie w sposób określony przez prawo. Treść władzy publicznej ujawnia się w jej funkcjach, kompetencjach podmiotów, formach i metodach realizacji ich uprawnień. W artykule zaproponowano definicję form prawnych wykonywania funkcji władzy publicznej, ponadto przeanalizowano inne formy realizacji funkcji społecznej, wśród których ważną rolę zajmuje forma kontroli i nadzoru przewidująca sprawowanie kontroli nad działalnością organów państwowych w sferze społecznej nie tylko przez parlament, rząd i inne organy, które należą do pionu władzy wykonawczej państwa, ale także przez organy sprawiedliwości.

Słowa kluczowe: funkcja społeczna państwa, rodzaje form prawnych realizacji funkcji publicznych, formy prawne wykonywania funkcji społecznych.

PROBLEMATIC ISSUES OF DETERMINING LEGAL FORMS IMPLEMENTATION OF THE FUNCTIONS OF THE STATE

Svitlana Kosharnovska

Lecturer at the Department of State and Law Disciplines, International Law and European Union Law,

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Kharkiv, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-2351-4288

svetlana.In111@gmail.com

Abstract. The purpose of the scientific article is to identify certain problems in defining the concept of legal forms of implementation of the social function of the state, as such activities are performed by separate bodies and officials authorized by the state and only in the manner prescribed by law. The content of state power is revealed in its functions, competences of subjects, forms and methods of realization of their powers. The article proposes the definition of legal forms of state power, in addition, analyzes other forms of social function, among which an important place is the control and supervision form, which provides for control over the activities of state bodies in the social sphere not only parliament, government and other bodies. are part of the vertical of state executive power, but also the bodies that administer justice.

Key words: social function of the state, types of legal forms of realization of state functions, legal forms of realization of social function.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВИХ ФОРМ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ

Світлана Кошарновська

викладач кафедри державно-правових дисциплін, міжнародного права і права Європейського Союзу

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-2351-4288

svetlana.In111@gmail.com

Анотація. Мета наукової статті полягає в окресленні окремих проблем у визначенні поняття правових форм реалізації соціальної функції держави, оскільки таку діяльність виконують окремі уповноважені на те державою органи та посадові особи та виключно у спосіб, встановлений законом. Зміст державної влади розкривається в її функціях, компетенції суб'єктів, формах і методах реалізації їх повноважень. В статті запропоновано визначення правових форм здійснення функцій державної влади, крім того проаналізовано інші форми реалізації соціальної функції, серед яких вагоме місце займає контрольно-наглядова форма, яка передбачає здійснення контролю за діяльністю державних органів у соціальній сфері не тільки парламен-

том, урядом та іншими органами, що входять до вертикалі державної виконавчої влади, а й органами, що чинять правосуддя.

Ключові слова: соціальна функція держави, види правових форм реалізації державних функцій, правові форми здійснення соціальної функції.

Постановка проблеми: Держава реалізує свою владу через діяльність органів, які згідно наданим повноваженням, створюють, реалізують і охороняють правові норми для врегулювання суспільних відносин шляхом правотворення, правозастосування і правоохорони. Розмежування сфери впливу зазначених форм і запобігання несанкціонованій підміні понять і викликало необхідність цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень: Питанню реалізації функцій держави тією чи іншою мірою присвячували свої наукові доробки Р.З. Лівшиц, О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко, А.Б. Венгерів, В.Є. Чиркін, В.С. Афанасьєв, О.Г. Братко, В.Н. Бутилін, А.Ф. Черданцев, М.В. Цвік, О.В. Петришин та інші.

Проблематика визначення сутності правових форм реалізації державних функцій формування їх поняття та виокремлення властивостей привертала увагу багатьох вітчизняних науковців сьогодення, так Р.Я. Шай (Шай, 2012: 19) вважає за необхідне визначити чітке формулювання принципів і форм реалізації функцій держави, і що саме вони не лише забезпечують єдність та системність функцій, а й визначають засоби їх зовнішнього прояву та реалізації. В. Сирих пропонує під правовою формою реалізації функцій держави розуміти “увесь механізм правового регулювання” (Сирих, 2012: 75).

С.М. Мельничук (Мельничук, 2015: 42) в процесі дослідження правоохоронної діяльності як форми здійснення функцій держави звертає увагу на з'ясування змісту термінів “охорона” і “захист”, і як наслідок встановлення співвідношення понять “правоохоронна діяльність” і “правозахисна діяльність”.

Т.В. Дружиніна-Сендецька (Дружиніна-Сендецька, 2015: 16) вважає, що інтерпретаційно-правову форму реалізації функцій держави здійснюють і судові органи, що судова практика, зважаючи на результати діяльності судів, у повному обсязі є джерелом права, а суд – творцем права, наряду з правотворчою, що реалізується єдиним законодавчим органом нашої держави – Парламентом.

Таким чином, думки вчених щодо правових форм діяльності органів держави мають різноманітний характер. Проблема функції української держави на будь-якому етапі її розвитку є, одночасно, однією з найважливіших та дискусійних в теорії держави і права, а форми їх реалізації потребують додаткового дослідження.

Формулювання мети статті(постановка завдання): Мета статті полягає у з'ясуванні природи правових форм здійснення функцій держави, формулювання на цій основі визначення поняття та розмежування форм реалізації, оскільки в них знаходить свій прояв соціальне призначення держави в суспільстві.

Виклад основного матеріалу: Проголошення України соціальною державою вимагало не лише формального самовизначення її соціальної спрямованості, але і розробки стратегії соціальної політики держави як основного напрямку діяльності такої держави. Впродовж всього часу розбудови України як соціальної правової держави потребують вдосконалення чинні в державі форми, методи та засоби реалізації державних функцій, та, мабуть, один з найважливіших напрямів діяльності – державна підтримка тих верств населення, що потребують соціальної захищеності саме від держави.

Державна підтримка знаходить свій прояв в реалізації державних функцій і, соціальної в тому числі, через основні правові форми, пов'язані зі створенням, реалізацією і охороною правових норм. Ці функції включають правотворчу, правозастосовчу (правовиконавчу) і правоохоронну (правозабезпечуючу) діяльність. Крім того особливої уваги в сучасних умовах набувають такі форми, як контрольно-наглядова та правосудна, які забезпечують законність реалізації правотворчої та правозастосовчої форм реалізації соціальної функції держави (Мельничук, 2015: 42).

В юридичній науці прийнято розрізняти правові і неправові форми реалізації функцій держави. У правових формах відображаються зв'язок держави і права, обов'язок держави діяти на основі права і в рамках закону. Правові ж форми являють собою діяльність, пов'язану зі здійсненням юридично значущих дій у визначеному законом порядку. Крім того, ці форми відображають те, у який спосіб працюють державні органи та їх посадові особи, які юридично значущі дії вони здійснюють.

Оскільки державна влада відрізняється від інших видів публічної влади сукупністю владних повноважень, що здійснюються на законодавчому рівні від імені суспільства публічними органами, а право виступає універсальною соціально-нормативною системою, норми якої можуть бути матеріалізовані лише через апарат держави, то можна зробити висновок, що саме державі належить провідна роль в реалізації відповідних функцій через правові форми.

Правова форма здійснення функцій державної влади – це встановлений (передбачений) законом або іншою формою права (підзаконним нормативним актом, прецедентом, правовим звичаєм тощо) спосіб вираження (доведення до суб'єктів виконання) та реалізації (забезпечення виконання) волі центральної влади держави, призначений для досягнення конкретно-визначених державних функцій і відповідних їм завдань у передбачений законом спосіб.

Зовнішнє вираження здійснення державної влади залежить від функції, що реалізується через конкретне волевиявлення держави, від джерела державного волевиявлення та державного органу, уповноваженого законом на здійснення окремо взятої державної функції.

Логічна конструкція представленого визначення припускає, що форма здійснення державної влади як зовнішнє відображення її централізуючої владної волі залежить від конкретного її джерела і визначається його функціональним призначенням, компетенцією і регламентом реалізації функціональних повноважень.

Іншими словами, форми діяльності державної влади можна визначити як нормативно-типізовані прояви дій відповідних компетентних органів з реалізації функцій держави.

У загальнотеоретичному тлумаченні категорія «форми» органічно пов'язана з іншою категорією такого ж плану – категорією «змісту». У цьому аспекті під формою розуміється те чи інше структуроване вираження змісту. Форма не просто виражає зміст, а виражає його структуровано, тобто, у вигляді систематизованих та ієрархізовано-субординованих правових норм. Стосовно державної влади така форма є проявом її державно-правового змісту у вигляді централізуючої волі, яка знайшла прояв в нормативно-правових типізаціях.

Зміст державної влади розкривається в її функціях, компетенції суб'єктів, формах і методах реалізації. Діючи в рамках свого статусу та своєї компетенції, кожна гілка державної влади на своєму рівні користується при цьому різними методами (засобами), в числі яких перебувають: економічні методи (із використанням матеріальної зацікавленості), організаційні методи (із використанням кадрової справи), моральні методи (із використанням моральних заходів заохочення), правові методи (постанови, накази, розпорядження), технічні (організаційна техніка) та інші.

В. Чиркін у зв'язку з цим справедливо зауважує, що методи управління переходять в правову форму і «співвідношення методів управління та відповідних форм полягає в тому, що якщо метод відображає зміст управлінської діяльності, то форма є способом вираження цього змісту» (Чиркін, 2001: 318).

При визначенні поняття правових форм реалізації державних функцій в науковій літературі не пред'явлено істотних відмінностей в теоретичних позиціях різних авторів. Всі розглядають їх як діяльність, пов'язану з виданням правових актів, що мають юридичні наслідки.

При цьому більшість авторів виділяють: правотворчу діяльність; оперативно-виконавчу діяльність; правоохоронну діяльність. Деякі автори до цього переліку додають ще нагляд і контроль за виконанням права. Таким чином, значна чисельність авторів сходиться на тому, що правові форми пов'язані зі створенням, реалізацією і охороною правових норм і включають правотворчу, правозастосовчу (правовиконавчу) і правоохоронну (правозабезпечуючу) діяльність (Черданцев, 2000: 123).

Для ефективного впливу на різного роду суспільні відносини державою має бути встановлений певний механізм, чітко виражений в нормативно-правових актах. Тому процес впливу держави на ці відносини, як правило, починається з видання правових актів, якими встановлюються відповідний порядок і процедура діяльності органів державної влади.

Оскільки правотворча діяльність держави в значній мірі спрямована на вирішення державних завдань, функцій та цілей, правотворчість стає однією з основних форм, за допомогою яких реалізуються державні функції. Однак, як уже зазначалося, цей вид діяльності, будучи засобом, способом, тобто, функцією-операцією для держави в цілому, в свою чергу, стає основною функцією для тих державних органів (насамперед - законодавчих), які покликані здійснювати правотворчість.

Іншими словами, правотворчість є однією з форм здійснення державної влади. Таким чином, виходячи із запропонованої вище класифікації правових форм реалізації державних функцій, можна вивести таке визначення способів реалізації опосередкованої форми здійснення державної влади.

Під формами здійснення державної влади розуміється діяльність державних органів, пов'язана із створенням, реалізацією і охороною правових норм за допомогою правотворчості, правозастосування і правоохорони (правозабезпечення), що тягне за собою юридичні наслідки.

Правотворчість як спосіб реалізації опосередкованої форми здійснення державної влади являє собою процес створення або санкціонування відповідних нормативних актів, у тому числі – з метою зміни або скасування чинних юридичних норм. Без цієї форми реалізація функцій держави є практично неможливою (Цвік, Петришин, 2010: 83).

Особливе місце в правотворчості держави займає законодавча діяльність вищих органів державної влади. На основі та на виконання нормативних актів, які мають вищу юридичну силу – законів, складається як правотворча, так і правозастосовча діяльність всіх інших органів держави, а також уповноважених на здійснення даної діяльності інших організацій.

Зміни, що відбуваються в Україні, не могли обійти стороною правотворчі процеси. Основне завдання правотворчості полягає у створенні, оновленні та вдосконаленні законодавства. В ході її вирішення приймаються нові норми, змінюються вже існуючі, скасовуються застарілі.

Державна влада не тільки організовує і встановлює порядок регулювання суспільних відносин через правотворчу форму, вона також практично впливає на дані відносини, що відбувається найчастіше в правозастосовчій формі реалізації державних функцій, на основі і відповідно до правових актів, які видаються державою.

Правозастосовчий (або правовиконавчий) спосіб реалізації опосередкованої форми здійснення державної влади являє собою діяльність державних органів щодо виконання законів і підзаконних нормативних актів шляхом видання правозастосовчих актів. У правозастосуванні здійснюється, насамперед, оперативна, владна, виконавчо-розпорядча робота державних органів, пов'язана з повсякденним вирішенням різнобічних питань управління шляхом видання актів застосування норм права, які є підставою виникнення, зміни або припинення правовідносин. За допомогою цієї діяльності реалізуються відносини між органами держави, громадськими організаціями та громадянами, їх взаємні права та обов'язки.

Держава зобов'язана охороняти норми права від порушень, забезпечувати режим законності і правопорядку. В цьому знаходить вираження третій правовий спосіб реалізації опосередкованої форми здійснення державної влади – правоохоронний, або правозабезпечувальний.

В юридичній літературі частіше за все мова йде про правоохоронну діяльність. У її здійсненні так чи інакше беруть участь усі органи державної влади, адміністрація підприємств, установ і т.і., а також і деякі недержавні організації. Кожен державний орган має певну компетенцію і не має права ухилятися від виконання своїх обов'язків або виходити за межі наданих йому повноважень. Для вирішення цих завдань органи державної влади наділяються державно-владними повноваженнями, обсяг яких визначається цілями і завданнями державного управління в тих чи інших сферах суспільного життя (Афанасьєв, Братко, Бутилин, 1996: 424).

Правоохорона як спосіб реалізації опосередкованої форми здійснення державної влади – це діяльність, здійснювана за допомогою владної оперативної роботи державних органів по охороні норм права від порушень, захисту прав і свобод громадян та їх об'єднань, забезпечення виконання покладених на них юридичних обов'язків, охороні законності і правопорядку. Вона включає в себе прийняття заходів: по попередженню правопорушень, розслідування всіх обставин справи і з'ясування істини в кожному випадку правопорушення, вирішенню в установленому законом порядку конкретних справ про порушення правових норм, а також можливих правових колізій та суперечок, застосуванню правових санкцій відносно правопорушників та забезпечення реалізації їх юридичної відповідальності, і також відновлення порушеного права. Основну частину цієї діяльності здійснюють правоохоронні органи. Коло органів, які є правоохоронними, не є статичними на певних етапах суспільного розвитку воно має тенденції до звуження або до розширення (Афанасьєв, Братко, Бутилин, 1996: 424).

У правоохоронній діяльності органів державної влади виявляється державний примус, що застосовується до тих, хто добровільно не виконує приписи та вимоги норми права. Разом з тим, всезростаючого значення в ній набувають профілактика правопорушень, виховання і переконання.

Метою правоохорони є контроль за відповідністю діяльності суб'єктів права юридичним розпорядженням, її правомірністю, а у разі виявлення правопорушення – прийняття відповідних заходів для відновлення порушеного права, застосування заходів державного примусу до правопорушників, та забезпечення виконання заходів покарання (стягнення).

Окремими правовими формами реалізації соціальної функції є установча, контрольно-наглядова, інтерпретаційно-правова та правосудна.

В Україні установчу функцію регламентовано Порядком здійснення заходів, пов'язаних з утворенням, реорганізацією або ліквідацією міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, затвердженням постановою Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2011 р. № 1074 з подальшими змінами (Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку здійснення заходів, пов'язаних з утворенням, реорганізацією або ліквідацією міністерств, інших центральних органів виконавчої влади»: 2011).

В зазначеному нормативному акті (п.п.2 п 1) наголошується на тому, що дія цього Порядку поширюється на центральні органи виконавчої влади із спеціальним статусом та їх територіальні органи, крім випадків, коли Конституцією та законами України визначені особливості порядку їх утворення, реорганізації або ліквідації.

Органи виконавчої влади утворюються, реорганізуються або ліквідується Кабінетом міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України. Пропозиція щодо утворення, реорганізації або ліквідації органу виконавчої влади вноситься Прем'єр-міністрові України членом Кабінету Міністрів України з урахуванням пріоритетів діяльності Кабінету Міністрів України, необхідності забезпечення здійснення повноважень органів виконавчої влади і недопущення дублювання їх повноважень.

Відповідно доподілу державної влади на три гілки – виконавчу, законодавчу і судову, можна поділити державний контроль на парламентський, урядовий (адміністративний) і судовий контроль. Окремо можна виділити також президентський контроль та прокурорський нагляд.

Президент України є найвищою посадовою особою держави та гарантом дотримання державного суверенітету, територіальної цілісності України, Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. Крім того, Президент України щорічно видає велику кількість указів, розпоряджень та доручень, які є невід'ємною частиною правової діяльності держави і обов'язкові для виконання на території України. Відповідно найвищим проявом президентського контролю є контроль за дотриманням вимог Основного Закону України всіма суб'єктами суспільно-правових відносин: громадянами та їх об'єднаннями, недержавними установами, органами місцевого самоврядування й органами державної влади та управління (Висновок Конституційного Суду України).

Президент свої контрольні повноваження здійснює безпосередньо або через Офіс Президента України, в складі якого реалізацією контрольної функції нині займається Департамент документального забезпечення. Опосередкований президентський контроль з урахуванням вертикального положення, яке займають окремі суб'єкти, здійснюється відповідними органами виконавчої влади згідно вимог чинного законодавства.

Основними формами парламентського контролю є: проведення Днів Уряду України, проведення парламентських слухань, заслуховування чергових і позачергових звітів Кабінету Міністрів України про його роботу в цілому чи з окремих питань діяльності, реалізація народними депутатами України свого права на депутатський запит та депутатське звернення, діяльність Рахункової палати, інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

З метою забезпечення кращої реалізації законів та інших актів Верховної Ради України 18 вересня 2020 року було зареєстровано законопроект №4131 спрямований на побудову ефективної системи парламентського контролю в Україні. Законопроект регламентує змістовну наповненість окремих звітів, що подаються

до Верховної Ради України, дозволяє перетворити процес звітування з простого надання інформації парламенту на справжню контрольну процедуру. Так Верховна Рада бачить результати роботи за попередній рік, чіткі критерії ефективності роботи та оцінює за ними діяльність відповідних органів та посадових осіб (Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення ефективної реалізації парламентського контролю»: 2020).

В законопроекті передбачено встановлення вимог до звіту про діяльність прокуратури, який Генеральний прокурор подає Верховній Раді України. Законопроект також передбачає, що програма діяльності Кабінету Міністрів України повинна містити програмні цілі, критерії досягнення програмних цілей та завдання, виконання яких є необхідним для досягнення цілей. Крім того, законопроектом пропонується включити до щорічної доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини питання виконання рекомендацій, що містились у щорічній доповіді за попередній рік (Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення ефективної реалізації парламентського контролю»: 2020).

Здійснення Верховною Радою України контрольних функцій гарантує більш результативну діяльність уряду, злагоду в діях усіх підзвітних та підконтрольних державних органів, вищий рівень дотримання прав і свобод людини і громадянина. Крім того, парламентський контроль сприяє аналізу практики реалізації чинного законодавства, тобто допомагає Верховній Раді України не лише ухвалювати рішення, але і стежити за їхніми практичними наслідками.

У Висновку N 1-в/2001 від 14 березня 2001 року Конституційний Суд України також слушно зауважив: «Парламентський контроль є формою реалізації громадянами опосередковано їх конституційних прав, зокрема, на здійснення влади через органи державної влади (стаття 5), на участь в управлінні державними справами (стаття 38), на здійснення свого волевиявлення через вибори (стаття 69 Конституції України)». Отже, парламентський контроль – важлива складова демократії (Висновок Конституційного Суду України).

Відповідно до Закону Кабінет Міністрів України здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів (Афанасьєв, Братко, Бутилін, 1996: 424).

Урядовий (адміністративний) контроль безпосередньо здійснюють Управління контролю Секретаріату Кабінету Міністрів України, а також підрозділи з контролю міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, а на місцевому рівні – підрозділи з контролю місцевих державних адміністрацій (обласних, Київської та Севастопольської міських, районних, районних у м. Києві та Севастополі), статус яких визначено відповідно постановою Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2003 року № 2037 та постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2000 року № 1290 із змінами і доповненнями.

Особливе місце в системі контролю за органами державного управління належить судовому контролю. Адже залишити без належного судового контролю сферу адміністративної діяльності державних органів не можна, оскільки вона зачіпає інтереси всього суспільства, держави і громадян, і ці інтереси повинні бути збалансовані чинним законодавством. Конституція України гарантує широку систему правового захисту від будь-яких дій чи бездіяльності органів державного управління. В Основний Закон як одне з основних прав громадян було включено всеохоплюючу гарантію права на звернення до суду. На практиці ця конституційна норма реалізується через систему судів загальної юрисдикції, спеціалізовані суди, апеляційну та касаційну інстанції.

З метою забезпечення контролю за виконанням судових рішень та їх примусового виконання органи державної виконавчої служби здійснюють виконання рішень судів та інших органів, а також посадових осіб відповідно до законів України. Завданням органів державної виконавчої служби є своєчасне, повне і неупереджене примусове виконання рішень, передбачених Законом. Крім того, органами прокуратури здійснюється нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Окремою правовою формою діяльності держави – є правосуддя, встановлюючи, змінюючи та припиняючи конкретні правовідносини. Специфіка цих правозастосовних актів полягає в тому, що вони слугують відновленню порушеного права, реалізації юридичної відповідальності особи, яка вчинила правопорушення, а, відтак, у всіх випадках – захисту інтересів громадян і суспільства в цілому.

Українська дослідниця Т. Дружиніна-Сендецька вважає, що все різноманіття думок науковців і практиків приводу того, чи є інтерпретаційно-правові акти судової влади джерелом права, можна систематизувати і об'єднати в три групи (Дружиніна-Сендецька, 2015: 16).

Представники однієї групи дотримуються думки, що судова практика, незалежно від форм її вираження, джерелом права бути не може. Друга група вчених висловлює протилежну точку зору, вважаючи, що судова практика, зважаючи на результати діяльності судів, у повному обсязі є джерелом права, а суд – творцем права.

Прибічники третьої точки зору намагаються знайти щось середнє між категоричними твердженнями перших двох груп авторів і висловлюють думку, що судова практика – джерело права, але тільки в тій частині, у якій вона відображається в актах тлумачення Верховного Суду (Дружиніна-Сендецька, 2015: 16).

Здійснений аналіз юридичної літератури, в якій так чи інакше зачіпаються проблеми судової нормотворчості, виявив різноманіття підходів авторів до цієї проблеми. Існує точка зору, що всі рішення судів можна охопити поняттям «правові акти» в широкому сенсі. Р.З. Лівшиц висловлюється з цього приводу досить

обережно, побоюючись однозначно прирівнювати судову практику до норм права, доповнюючи свою точку зору рядом застережень і умов (Лившиц, 1991: 67).

Зокрема, на думку вченого, акти судових органів посідають «своєрідне місце в системі джерел права». Причому ця своєрідність виявляється в безперечно підпорядкованому характері судових актів, які містять норми права загального характеру, відносно конституції і законів. Інші науковці говорять про можливість їх віднесення до підзаконних нормативних актів. Останнім часом значно поживилася дискусія про те, що аналіз правової природи судової практики дає підставу зробити висновок про прецедентний характер рішень вищих судових інстанцій. У правовій літературі пропонуються різні класифікації судових прецедентів. Залежно від правового змісту можна класифікувати прецеденти на три види: прецедент тлумачення, прецедент роз'яснення і прецедент, що містить нову норму. Цей класифікаційний критерій висувається через необхідність розмежування інформаційної та нормативної новизни в судовому рішенні, що претендує на роль прецеденту (Лившиц, 1991: 69).

На думку А.Б. Венгера, прецеденти тлумачення правової норми містяться в мотивувальній частині постанов і ухвал найвищих судових інстанцій, винесених по конкретним справам. Вони роз'яснюють вже існуючу норму права, тому, на відміну від судового прецеденту, в країнах англосаксонської правової сім'ї не ведуть до створення нової норми права, а пов'язуються з «виробленням певного сталого положення про застосування норми права в аналогічних справах» Суду (Венгер, 2019: 608).

Включення прецеденту тлумачення до процесу правового регулювання відбувається тому, що одного разу вироблене положення про тлумачення й застосування норми права стає загальновідомим, ураховується судами при вирішенні судових справ, сприяє поліпшенню судової діяльності. Він особливо підкреслював, що прецедент тлумачення не зводиться до кожного випадку офіційного казуального тлумачення закону вищою судовою інстанцією країни, що загалом є явищем дуже поширеним. Можливість бути саме «прецедентом», прикладом, зразком і тому додатковим регулятором суспільних відносин йому надають певні ознаки: 1) відповідність змісту норми, що тлумачиться основним принципам права; 2) сприйняття тлумачення судовою практикою, тобто неодноразове подальше використання розуміння закону, що одного разу відбулося, в аналогічних справах; 3) вироблення в акті тлумачення певного положення про пояснення змісту норми й подальшого законного і обґрунтованого її застосування; 4) надання прецеденту тлумачення зовнішнього виразу у формі його видання Судом (Рішення Конституційного Суду України: 2020).

Оскільки законодавець не завжди ясно й точно висловлює зміст норми права, що спричиняє неоднозначність розуміння, двозначність висновків, недомовленості та інші погрішності логічної структури змісту норми, судові тлумачення здатне більш оперативно відреагувати на потреби правозастосовної практики, надавши ясності й точності її смислового змісту.

На основі розглянутих вище поглядів в науковій літературі можна прийняти за основу наступне визначення правових форм здійснення функцій державної влади одну з груп визначень: процесуальні, суб'єктні та інструментальні. Ми вважаємо за доцільне запропонувати визначення, в якому б комплексно поєднувалися нюанси всіх трьох груп. Отже, під правовими формами реалізації функцій державної влади ми будемо розуміти засоби формалізованого вираження волі гілок влади, органів та посадових осіб апарату держави, які дозволяють здійснювати нормативне регулювання різних напрямків активності держави (законодавчої, виконавчої, судової, контрольно-наглядової) при реалізації державою певних цілей та завдань у різних сферах управління суспільством (економічній, ідеологічній, військовій, культурній тощо).

Проголошення України соціальною державою вимагало не лише формального самовизначення її соціальної спрямованості, але і розробки стратегії соціальної політики держави як основного напрямку діяльності такої держави.

Діяльність соціальної держави базується на загально-правових та спеціально-законодавчих принципах. Перша група принципів – загально-правові – визначають основу діяльності держави не лише в соціальній сфері, але і в інших напрямках її діяльності. Друга група принципів – спеціально-законодавчі – визначають засади формування нормативних актів соціального законодавства.

З огляду на реальну ситуацію, що склалася в нашій державі з соціальним захистом населення, доцільно виділити такі два принципи соціальної діяльності української держави, як принцип доступності, який передбачає спрощення законодавства для більш ефективного його використання широким колом осіб, та принцип забезпечення мінімальних доходів населення – забезпечення гарантованих державою мінімальних доходів громадян.

Правові форми реалізації соціальної функції української держави пов'язані із прийняттям нормативних актів, що регулюють соціальні відносини з приводу забезпечення соціального захисту, соціального перерозподілу та соціальної безпеки в суспільстві. Нормативні акти, що регулюють соціальні відносини, можуть прийматися органами законодавчої та виконавчої влади, а також органами місцевого самоврядування.

Оскільки в процесі правозастосування можуть виникати різночитання з приводу тлумачення тих чи інших норм соціального законодавства з боку різних зацікавлених суб'єктів, і це спричинятиме суперечки в інтерпретаціях, то в процес виконання державою її соціальної функції можуть залучатись суди загальної та спеціальної юрисдикції та Конституційний Суд України.

Висновки: Форми здійснення функцій держави являють собою зовнішнє вираження діяльності держави в тому чи іншому напрямі. Вони бувають правовими і неправовими. Під правовими формами здійснення функцій держави розуміється однорідна за своїми зовнішніми ознаками (характером та юридичними наслідками) діяльність державних органів, пов'язана з виданням нормативних актів.

Враховуючи наведене, до правових форм реалізації функцій держави в теорії держави і права прийнято відносити правотворчу та правозастосовчу діяльність, яка, своєю чергою, поділяється на оперативно-виконавчу та правоохоронну. Отже, на нашу думку, соціальна функція української держави може реалізовуватись в правотворчій, правовиконавчій (екзекутивній) та правоінтерпретаційній формах. При цьому правоінтерпретаційна форма реалізації передбачає деякі обставини порушення соціальних прав та свобод різних суб'єктів та необхідність їх звернення до судових органів із клопотаннями щодо роз'яснення змісту статей відповідних нормативних актів та надання їх офіційного тлумачення.

Список використаних джерел:

1. Шай Р. Я. Правоохоронна функція правової держави: теоретико-практичні аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. ю. н. : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Р. Я. Шай. – Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2012. – 19 с.
2. Сырых В.М. Теория государства и права : учебник [Електронний ресурс]/ В.М. Сырых – 6-е изд., перед. и доп.– Москва : Юстицинформ, 2012. – 704 с. Режим доступа: <https://e.lanbook.com/book/10684>
3. Мельничук С.М. Правоохоронно-правозастосовна діяльність здійснення функцій держави: проблеми сучасного розуміння / С.М. Мельничук // Інформація і право. – № 2(14) –2015. – С. 42.
4. Дружиніна-Сендецька Т.В. Тлумачення у праві: особливості герменевтичного підходу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права» / Т.В. Дружиніна-Сендецька. – Харків: Нац. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого, 2015. – 16 с.
5. Конституція України : прийнята 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс] // Відом. Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.
6. Лившиц Р.З. Государство и право в современном обществе / Р.З. Лившиц. // Теория права: новые идеи. – 1991. – № 1. – С. 66-101.
7. Теорія держави і права. Академічний курс: підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 688 с.
8. Венгеров А.Б. Теория государства и права : учебник [Електронний ресурс] / А.Б. Венгеров Венгеров А.Б. – Москва: Дашков и К, 2019. - 608 с. Режим доступа: <http://www.iprbookshop.ru/85459.html>
9. Чиркин В.Е. Государственное управление: Элементарный курс./ В.Е.Чиркин. – М.: Юристъ, 2001. – 318 с.
10. Афанасьев В.С., Братко О.Г., В.Н. Бутилин и др. Теория права и государства: учебник для юрид. вузов, под ред. В.В. Лазарева. – М.: Право и закон, 1996. – 424 с.
11. Черданцев А.Ф. Теория государства и права: Учебник для ВУЗов /А.Ф. Черданцев. – М.: Юрайт, 2000. – С. 123.
12. Цвік М.В. Загальна теорія держави і права: підручник / Цвік М.В., Петришин О.В. – Харків: Право, 2010. – 584 с.

References:

1. Shay, R. Ya. (2012) Pravookhoronna funktsiya pravovoyi derzhavy: teoretyko-praktychni aspekty [Law enforcement function of the rule of law: theoretical and practical aspects]. *Extended abstract of candidate's thesis*. — L'viv: Lviv Polytechnic National University [in Ukrainian].
2. Syrykh, V.M. *Teoryya hosudarstva y prava: uchebnyk [The theory of state and law: textbook]*. (6th ed., rev.). Moscow: Yustitsynform. Retrieved from <https://e.lanbook.com/book/10684> [in Ukrainian].
3. Mel'nychuk, S.M. (2015) Pravookhoronno-pravozastosovna diyal'nist' zdiysnennya funktsiy derzhavy: problemy suchasnoho rozuminnya [Law enforcement and law enforcement activities of the state functions: problems of modern understanding] *Informatsiya i pravo – Information and law*, №2(14), p. 42. [in Ukrainian].
4. Druzhynina-Sendets'ka, T.V. (2015) Tlumachennya u pravi: osoblyvosti hermenevtychnoho pidkhodu [Interpretation in law: features of the hermeneutic approach]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv: Nats. yuryd. akademiya Ukrayiny im. Yaroslava Mudroho [in Ukrainian].
5. Konstytutsiya Ukrayiny : pryynyata 28 chervnya 1996 r. (1996) [The Constitution of Ukraine: adopted on June 28, 1996] *Vidom. Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*, 30. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> [in Ukrainian].
6. Lyvshyts R.Z. (1991) Hosudarstvo y pravo v sovremennom obshchestve [State and law in modern society]. *Teoryya prava: novye ydey – Theory of Law: New Ideas*, 1, pp. 66-101. [in Ukrainian].
7. O.V. Zaychuka & N.M. Onishchenko (Eds.) (2008) *Teoriya derzhavy i prava Akademichnyy kurs: pidruchnyk [Theory of state and law: textbook]*. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
8. Venherov, A.B. (2019) *Teoryya hosudarstva y prava: uchebnyk [Theory of state and law: textbook]*. Moscow : Dashkov y K. Retrieved from <http://www.iprbookshop.ru/85459.html> [in Ukrainian].
9. Chyrkyn, V.E. (2001). *Hosudarstvennoe upravlenye: Élementarnyy kurs [Public administration: Elementary course]*. Moscow: Yuryst' [in Ukrainian].
10. Afanas'ev V.S., Bratko O.H., V.N. Butylyn y dr. (1996) *Teoryya prava y hosudarstva: Uchebnyk dlya yuryd. vuzov [Theory of law and state: a textbook for legal. universities]*. V.V. Lazareva (Ed.) Moscow: Pravo y zakon: Uchebnyk dlya yuryd. vuzov [in Ukrainian].
11. Cherdantsev, A.F. (2000) *Teoryya hosudarstva y prava: Uchebnyk dlya VUZov / [Theory of State and Law: Textbook for Universities]*. Moscow: Yurayt [in Ukrainian].
12. Tsvik, M.V. & Petryshyn, O.V. *Zahal'na teoriya derzhavy i prava: pidruchnyk [Theory of state and law: textbook]*. Kharkiv: Pravo, 2010. [in Ukrainian].